

**Hortus
(In)Conclusus
Polska i Ukraina:
rozmowy
o filozofii
i literaturze**

200

Spis treści

- 007 Anton Marczyński
Hortus (In)Conclusus
- 011 Barbara Skarga
O wspólnych dramatach Ukraińców i Polaków
- 015 Barbara Skarga
Czym jest filozofia?
- 019 Barbara Skarga
Czym jest dialog? Dialog w filozofii Emmanuela Lévinasa
- 025 Andrij Dachnij
Strach w filozofii europejskiej
- 029 Zbigniew Mikotejko
Stare i nowe
- 033 Zbigniew Mikotejko
O świecie, przemocy, śmierci i nicości
- 039 Tomas Venclova
O byciu poetą europejskim i regionalnym
- 043 Ihor Paško
Narodowa idea i narodowa mitologia
- 049 Monika Milewska
Totalitarne ideologie jako parareligie XX wieku
- 053 Dorota Hall
New Age jako element religijności polskiej
- 057 Jerzy Prokopiuk
Mistrz Eckhart
- 061 Myrośław Trofymuk
Ukraińska literatura baroku. Problem tożsamości ukraińskiej w literaturze XVII–XVIII wieku. Filip Orlik
- 073 Myrośław Popowycz
Hryhorij Skoworoda. Filozofia ukraińska
- 079 Andrij Okara
„Mądrość wewnętrzna” Paisjusza Wetyczkowskiego

- 083 Marek Bieńczyk
Maria Antoniego Malczewskiego
- 087 Serhij Josypenko
Do źródeł ukraińskiej nowoczesności
- 091 Adam Pomorski
Poezja ukraińskiego modernizmu
- 101 Ihor Byczko
Pierwszy ukraiński filozof akademicki. O Pamfilu Jurkiewyczu
- 105 Anna Dziedzic
Myśl filozoficzno-społeczna Edwarda Abramowskiego
- 113 Andrzej Kołakowski
Polska filozofia działania. Stanisław Brzozowski
- 117 Andrzej Kołakowski
Bolesław Miciński a wyobrażenia eschatologiczne
- 123 Wadym Menzulin
*Carl Jung oraz Zygmunt Freud: podobieństwa i różnice
Teoria archetypów Carla Gustava Junga*
- 127 Dmytro Stepowyk
Metropolita Hilarion (Ohijenko) – ukraiński tłumacz Biblii
- 133 Jerzy Prokopiuk
Stulecie Mircei Eliadego
- 137 Serhij Josypenko
Antropologia strukturalna Claude’a Lévi-Straussa
- 143 Wasyl Lisowyj
Filozofia kultury Dmytra Czyżewskiego
- 147 Julia Marczyńska
Język we współczesnej filozofii
- 151 Michał Głowiński
Strukturalizm językowy Romana Jakobsona
- 155 Zbigniew Kloch
Semiotyka Jurija Łotmana

- 161 | Ihor Byczko
Szkoła Lwowsko-Warszawska
- 165 | Ołeksandr Majewskij
Empiryzm logiczny Koła Wiedeńskiego i istota filozofii
- 169 | Józef Bremer
Filozofia języka Ludwiga Wittgensteina. Zbieżności z filozofią Martina Heideggera
- 177 | Taras Wozniak
Heidegger: filozofia a poezja
- 181 | Julia Marczyńska
O specyfice tekstu epistolarnego. Czas listu
- 185 | Arkadiusz Żychliński
Filozof i jego listy prywatne
- 191 | Arkadiusz Żychliński
O przekładalności tekstu
- 199 | Iryna Puchta
Ostatni filozof klasyczny. O Hansie-Georgu Gadamerze
- 203 | Iryna Puchta
Interpretacje bez konfliktu. O Paulu Ricoeurze
- 207 | Władysław Stróżewski
Spór o istnienie świata Romana Ingardena
- 211 | Tadeusz Gadacz
Roman Ingarden. Józef Tischner
- 217 | Wachtang Kebuładze
Fenomenologia na Ukrainie. Fenomenologia a religia
- 223 | Jan Woleński
Filozofia analityczna Józefa Bocheńskiego
- 227 | Mateusz Falkowski
O Cezarym Wodzińskim
- 232 | Biogramy

А Б В Г Г Д Е Є Ж З И І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я

zwrócić do
siebie do inte-
resujących
mnie postad,
które zazwy-
czaj chętnie
wzięłyby na
moje pytania
odpowiedzi

000

Hortus (In)Conclusus

Prowadząc od ponad 10 lat, z paroma przerwami, audycje radiowe pod tytułem „Hortus (In)Conclusus”, tworzone najpierw w Ukraińskiej Redakcji Polskiego Radia dla Zagranicy, a ostatnio w Ukraińskiej Sekcji tejeż rozgłośni, i zwracając się w nich przede wszystkim ku tematyce filozoficznej, ciągle zmagam się z pytaniem, czy owo medium, po które tu sięgnąłem, jest dla takiej tematyki czymś odpowiednim. Innymi słowy: czy radio, które powołane jest do przekazywania informacji najbardziej potocznych, doraźnych i schodzących jedna po drugiej niczym z taśmy produkcyjnej, pozwala dotknąć tego, co rękodziełem, które „jest rzadkie i drogocenne”¹, za Martinem Heideggerem lubił nazywać polski filozof Cezary Wodziński? Dotknąć więc tego, czym jest filozofowanie, czyli tego, co tożsame jest z myśleniem?

Niejeden przykład z historii pokazuje, że, owszem, w dużym stopniu jest to możliwe. Większym kłopotem byłoby zapewne znalezienie ważnego przedstawiciela dwudziestowiecznej filozofii europejskiej, który jako filozof nie byłby do radia zapraszany. Wymieniając zaledwie parę udanych przykładów, przywołałbym tu powojenne radiowe wystąpienia Karla Jaspersa, także w radiu można było wysłuchać słynnej debaty pomiędzy Bertrandem Russellem a Frederickiem Coplestonem czy rozmowy z Emmanuelem Lévinasem prowadzonej przez Philippa Nemo (warto zauważyć, że wydano je potem w postaci książek). Zresztą jednym z polskich argumentów na rzecz filozofii w radiu są audycje wspomnianego przed chwilą Cezarego Wodzińskiego, prowadzone przez niego w RWE i wydane później w książeczce *Filozofia jako sztuka myślenia*². Jest to zatem możliwe, o ile da się też znaleźć wspaniałych rozmówców, potrafiących opowiadać o rzeczach trudnych ze względu na ich zasadniczy charakter i – nierzadko – ich zapoznanie. Ponadto ważne jest też znalezienie słuchaczy, do których mówi się w ich języku – w najszerszym rozumieniu tych słów, i zapewne też wystarczającej ilości czasu na antenie, żeby rozmowa mogła się rozwinąć, wręcz się wydarzyć.

Jeśli chodzi o pierwsze kryterium, to niewątpliwie miałem szczęście: zwracałem się do interesujących mnie postaci, które zazwyczaj chętnie udzielały na moje pytania odpowiedzi. Wiele z nich spotkają Państwo na tych stronach. Przy czym nie ograniczałem się do filozofów i do kwestii *stricte* akademickich. Drugim zasadniczym tematem, „bez zmieszania, bez zmiany, bez rozdzielania i rozłączania”³ związanym z filozofią, tak według mojego rozumienia jej natury, jak i zgodnie ze sposobem przygotowania tych audycji, była literatura. Stąd wiele poświęconych jej rozmów. Natomiast za temat najbardziej ogólny, łączący zarówno obydwie obszary tematyczne, jak i owe dwa obszary językowe, do których się odwołuję w pierwszej kolejności, najwyraźniej trzeba tu uznać kulturę – w najszerszym rozumieniu tego słowa.

To wszystko miało się ujawnić w rozmowie, zbytnio jednak nie obciążając nieprzygotowanych słuchaczy. Tu wchodziło już w grę drugie kryterium – konieczność mówienia, w miarę możliwości, w języku tych, do których audycje te były skierowane. Niezależnie od tego, z kim rozmawiałem, treść rozmów miała być przystępna dla wielu z tych, którzy właśnie włączyli odbiornik i, być może, po raz pierwszy słyszeli o przedmiocie danej audycji. Wyzwanie stawało się tym większe – i ciekawsze – gdy rozmówca czy temat

¹ Cytat ów Cezary Wodziński zamieścił na szyldzie przed bramą prowadzącą do jego domu w Ubliku.

² C. Wodziński, *Filozofia jako sztuka myślenia. Zachęta dla licealistów*, Warszawa 2000. Zarówno o samej książce, jak i o poprzedzających ją audycjach dowiedziałem się już po paru latach przygotowywania własnych.

³ Chalcedońskie wyznanie wiary.

rozmowy reprezentowali obcą dla słuchaczy tradycję. A ponieważ głównie mówię o słuchaczach z Ukrainy, taką innością było wszystko, co dotyczyło Polski; jakkolwiek nie brakowało jej również w tematach rodzimych. Stąd popularny charakter audycji, w których zawsze najbardziej ceniona była i pozostaje opowieść przedstawiona w najprostszy, zasadniczy sposób, przez osoby, które zajmowały się podejmowanymi tematami możliwie bezpośrednio.

Trzeba tu jeszcze dodać, że co najmniej w połowie przypadków konieczność znalezienia ze słuchaczami wspólnego języka łączyła się z potrzebą przekładu owych rozmów na język ukraiński, co zawsze stanowiło dodatkowe wyzwanie w takiej próbie umożliwienia dotknięcia tematów trudnych. Co ciekawe, w niniejszym wydaniu musiałem poniekąd przejść tę drogę w odwrotnym kierunku, opracowując jedynie wywiady polskojęzyczne i dodatkowo tłumacząc na polski wywiady z moimi ukraińskimi rozmówcami.

Ale największy dla mnie problem stanowiło kryterium trzecie: jak w kilkunastominutowych audycjach przedstawić sedno tematu, nie niszcząc przy tym rozmów, na podstawie których one powstały? Rozmów cennych i prawie zawsze okrojonych na potrzeby eteru. Z tego właśnie rodzi się nieustannie pytanie, które tu wyraziłem, i – chyba również nieustannie – poszukiwanie nań odpowiedzi. A ponadto potrzebą ocalenia niektórych z tych rozmów podyktowana jest moja próba zredagowania i zebrania ich w niniejszym tomie. Jest to więc swoiste zawieszenie owego pytania i wyjście poza medium radiowe, lecz nieodzownie też wyjście już za jego pośrednictwem.

Książka ta stanowi wybór rozmów, które na potrzeby swojego programu zacząłem nagrywać wiosną roku 2007 – rozmów przedstawionych w takiej postaci, w której nie występowały na antenie. Przeważnie bowiem są to pełne wywiady przekraczające – nierzadko znacznie – czas trwania audycji. Krążą one wokół filozofii i literatury, ponieważ temu owe audycje poświęcałem, nie szukając specjalnie jakiegoś bardzo precyzyjnie wyznaczonego wspólnego mianownika. Chyba że za jeszcze jedno naturalne podłoże – częściej ze względu na rozmówców niż na tematy – należy uznać Polskę, Ukrainę i inne kraje naszej części Europy. Mimo że dokonałem wyboru z ponad trzystu rozmów (żałując, że wiele z nich się tu nie znalazło), nie pragnąłem zamknąć tego *hortusu* w wyraźnych granicach. Jest on dla mnie ważny i skądinąd święty ze względu na osoby, z którymi mogłem się w nim spotkać, a zarazem pozostaje ogrójcem niezamkniętym, w którym znajdzie się miejsce dla nowych gości.

Hortus (In)Conclusus. Polska i Ukraina: rozmowy o filozofii i literaturze

Projekt okładki, wnętrza i stron tytułowych
Marek Sobczyk

Idea książki, przekład i redakcja naukowa
Anton Marczyński

Redakcja i korekta
Mateusz Falkowski

Recenzent naukowy
dr hab. Cezary Woźniak

Copyright © Fundacja na Rzecz Myślenia im. Barbary Skargi, Warszawa 2017

Fundacja na Rzecz Myślenia

im. Barbary Skargi

ul. Nowy Świat 72

00-330 Warszawa

www.barbaraskarga.org

rn Fundacja na
rzecz myślenia
im. Barbary Skargi

ISBN 978-83-64547-31-7

Druk i oprawa:
Drukarnia Klimiuk
ul. Zwierzyniecka 8a
00-719 Warszawa

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa
Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Patronat medialny
Polskie Radio dla Zagranicy

252